

SPĒCĪGAS UN REZULTATĪVAS VALSTS CILVĒKTIESĪBU IESTĀDES –

PROBLĒMAS,
DAUDZSOLOŠAS PRAKSES
PIEMĒRI UN IESPĒJAS

—
KOPSAVILKUMS

1

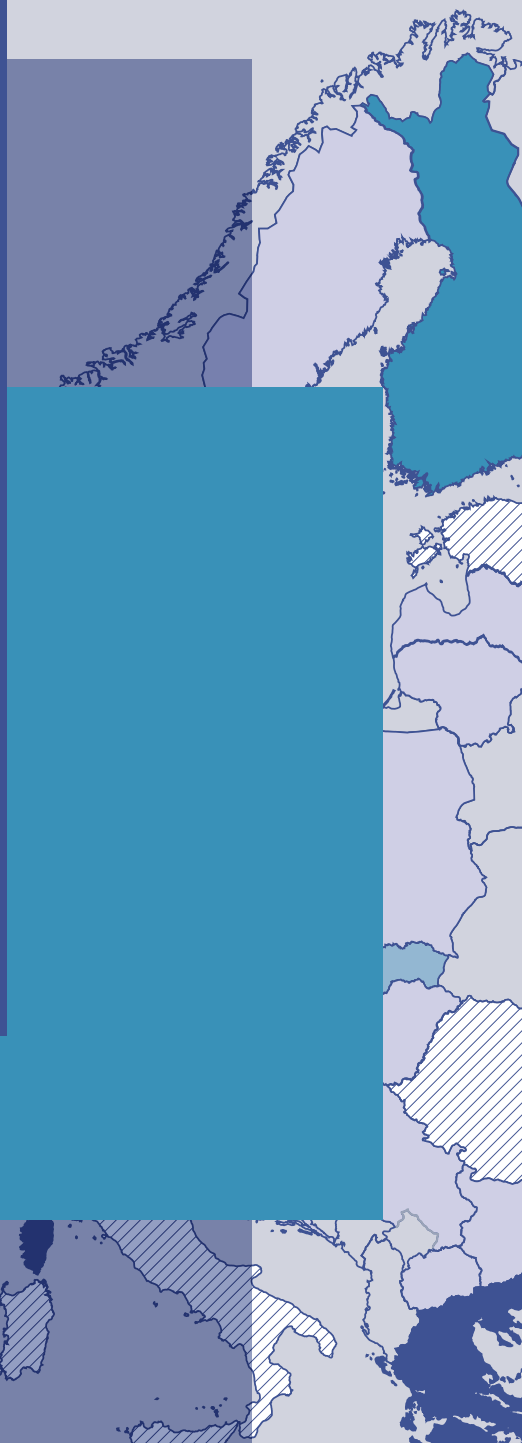
Kas ir valsts cilvēktiesību iestādes?

2

Informētība par VCI Eiropas
Savienībā

4

Galvenie konstatējumi un *FRA*
atzinumi

© Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2021

Atļauts reproducēt, norādot avotu.

Lai varētu izmantot vai reproducēt fotoattēlus vai citus materiālus, uz ko Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūrai nav autortiesību, atļauja jāprasa tieši autortiesību īpašniekam.

Ne Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, ne personas, kas rīkojas Aģentūras vārdā, neatbild par to, kā tiek izmantota šajā publikācijā iekļautā informācija.

Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2021

Print	ISBN 978-92-9461-059-1	doi:10.2811/500295	TK-01-20-631-LV-C
PDF	ISBN 978-92-9461-052-2	doi:10.2811/63288	TK-01-20-631-LV-N

Fotoattēlu autortiesības:

Vāks: © FRA

Lappuse 3: © AdobeStock – photo 5000

Lappuse 8: © AdobeStock – konoplizkaya

Lappuse 13: © AdobeStock – Guillaume Le Bloas

Valsts cilvēktiesību iestādes (VCI) ir svarīga valsts līmeņa cilvēktiesību aizsardzības sistēmas daļa. Uzlabojot informētību, sniedzot ieteikumus, uzraugot un saucot iestādes pie atbildības, tām ir galvenā loma mūsdienu cilvēktiesību lielo problēmu risināšanā – cīnoties gan ar nepārejošām problēmām kā diskriminācija un nevienlīdzība, gan jauniem jautājumiem kā mākslīgā intelekta un Covid-19 pandēmijas ietekme uz tiesībām.

Ziņojumā, kas publicēts 10 gadus pēc Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras pirmā padziļinātā pētījuma VCI jomā, tiek apskatītas šādas iestādes ES, kā arī Ziemeļmaķedonijā, Serbijā un Apvienotajā Karalistē. Tiek pētīti būtiski notikumi, to rezultativitāti mazinošas problēmas un iespējas šo iestāžu ietekmes maksimāli palielināšanai. Ziņojumā ir minēti arī daudzsološas prakses piemēri un iespējas lielākai iesaistei, piemēram, VCI loma tiesiskuma un atbilstības ES Pamattiesību hartai uzraudzības atbalstā.

Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras konstatējumos norādīts, ka sava potenciāla īstenošanai VCI ir jābūt skaidrām pilnvarām, neatkarībai un pienācīgiem resursiem, kā arī to locekļiem jāatspoguļo sabiedrības daudzveidība. Šīm iestādēm arī jāatbilst Apvienoto Nāciju Organizācijas atbalstītajiem Parīzes principiem attiecībā uz VCI neatkarību un rezultativitāti.

Parīzes principi

Parīzes principi ir pamata dokuments, kurā noteikts valstu cilvēktiesību iestāžu (VCI) starptautiskais pamats. Tajā ir izklāstīti minimālie VCI standarti un paredzēti starptautiski kritēriji akreditācijas veikšanai. Parīzes principi tika pieņemti Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Ģenerālajā asamblejā, 1993. gada 20. decembra rezolūcija 48/134.

Pilns dokumenta teksts ir pieejams, atverot šo saiti:
Ar valsts iestāžu statusu saistīti principi (Parīzes principi)

KAS IR VALSTS CILVĒKTIESĪBU IESTĀDES?

VCI ir neatkarīgas organizācijas, ko valstis izveidojušas, lai aizsargātu cilvēktiesības un sekmētu to ievērošanu savā teritorijā. Šīm organizācijām var būt dažādas formas, piemēram, cilvēktiesību komisija, ombuds, un parasti tām ir vairākas pilnvarojuma jomas. Piemēram, puse no šajā ziņojumā ietvertajām VCI ir arī ombuda iestādes, bet 16 no apskatītajām iestādēm ir pilnīgs vai daļējs pilnvarojums līdztiesības jomā. Neatkarīgi no struktūras un pilnvarām VCI ir svarīga loma cilvēktiesību ievērošanas uzlabošanā valsts līmenī.

VCI ir saikne ar starptautiskajām cilvēktiesībām, kas pastiprina to lomu un ietekmi, un šīm iestādēm ir piemērojami minimālie starptautiskie standarti, kas noteikti Parīzes principos. Šie principi paredz neatkarības un rezultativitātes satvaru, sekmējot un aizsargājot cilvēktiesības. Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Ilgtspējīgas attīstības programmas 2030. gadam 16. mērķis par spēcīgām iestādēm ietver radītāju attiecībā uz tādām VCI, kas atbilst Parīzes principiem (rādītājs 16.A.1).

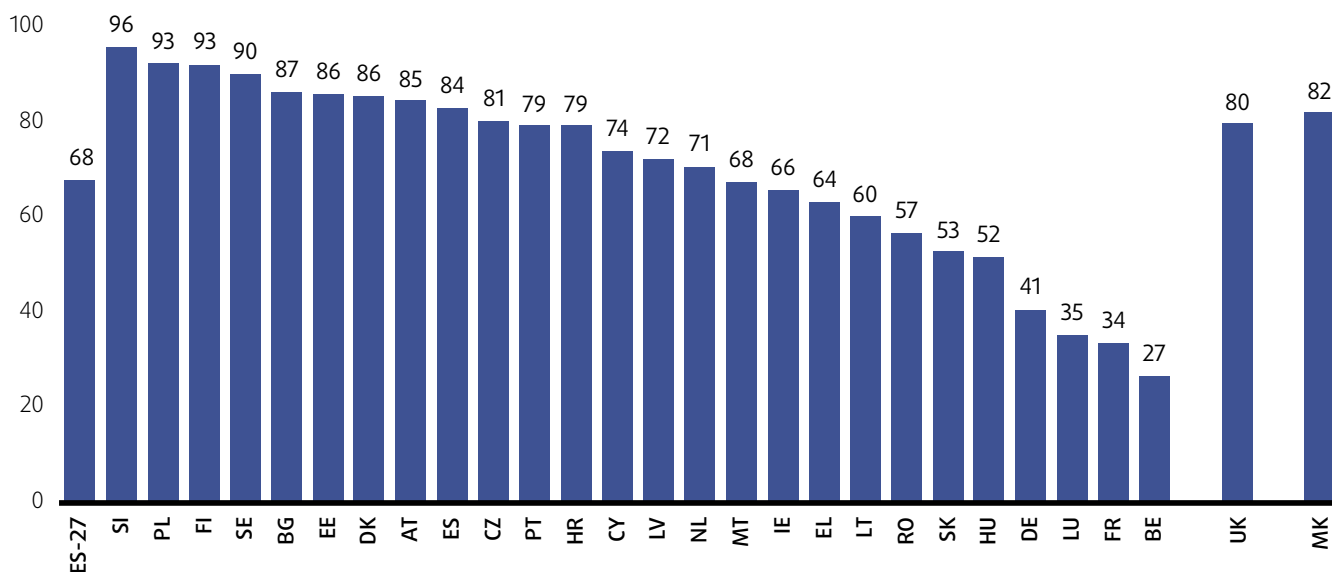
INFORMĒTĪBA PAR VCI EIROPAS SAVIENĪBĀ

Saskaņā ar Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras 2019. gada **Pamattiesību apsekojumu**^(*) 27 ES dalībvalstīs, Ziemeļmaķedonijā un Apvienotajā Karalistē kopumā 68 % iedzīvotāju ir dzirdējuši par VCI savā valstī. Tomēr šis līmenis dažādās valstīs atšķiras – no 96 % Slovēnijā līdz 27 % Beļģijā (sk. 1. attēlu). Vidēji ne vairāk kā 60 % jauniešu vecumā no 16 līdz 29 gadiem ir informēti par VCI savā valstī (vecāku respondentu gadījumā šis rādītājs ir 68 %). Personas ar smagiem ikdienas darbību ierobežojumiem (piemēram, personas ar invaliditāti) ne vairāk kā 58 % gadījumu ir informētas par VCI salīdzinājumā ar 70 % aptaujāto, kam nav šādu ierobežojumu. Attiecībā uz informētību par VCI nav atšķirības starp vīriešiem un sievietēm.

VCI piemīt šādas iezīmes:

- ★ īpašas, neatkarīgas iestādes, kas izveidotas atbilstoši valsts tiesību aktiem un parasti atrodas valsts parlamenta pakļautībā;
- ★ plašs pilnvarojums, lai sekmētu informētības uzlabošanu un apmācību un aizsargātu cilvēktiesības, veicot uzraudzības darbības un apstrādājot, izmeklējot un ziņojot par individuālām sūdzībām;
- ★ valsts līmeņa iestādes, kas konsultē par cilvēktiesībām un uzrauga to ievērošanu;
- ★ iestādes, kuras akreditētas salīdzinošās izvērtēšanas procesā kā tādas, kas pilnībā (A statuss) vai daļēji (B statuss) atbilst Parīzes principiem;
- ★ organizācijas, kurām uzticēts uzraudzīt cilvēktiesību situāciju savā valstī un ziņot par to valsts un starptautiskā līmenī;
- ★ iestādes, kurām ir tiesības piedalīties ANO Cilvēktiesību padomes un citu starptautisku cilvēktiesību aizsardzības mehānismu darbā.

1. ATTĒLS. INFORMĒTĪBA PAR ATTIECĪGO VCI PA VALSTĪM (%)^{a,b,c,d,e}

Avots: Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras 2019. gada Pamattiesību apsekojums (dati apkopoti sadarbībā ar Statistics Netherlands (NL), Centre des technologies de l'information d'Etat (LU) un Statistics Austria (AT)).

▲ Piezīmes

- No visiem respondentiem, kuriem lūdza aizpildīt apsekojuma sadaļu "Informētība par tiesībām un atbildība" (n = 26 045).
- Itālijas gadījumā netika noteikta neviena organizācija, kas atbilstu VCI.
- Ja valstī bija divas VCI, apsekojuma vajadzībām tika izvēlēta plašāk zināmā iestāde.
- Variantu "nevēlos norādīt" izvēlējās mazāk nekā 1 % respondentu, bet variantu "nezinu" – ne vairāk kā 2 % respondentu dažās dalībvalstīs.
- Jautājums: "Vai jebkad esat dzirdējuši par tālāk minēto? Lūdzu, norādiet pirmo lietu, kas Jums ienāk prātā. [VALSTS (AKREDITĒTĀS) CILVĒKTIESĪBU IESTĀDES NOSAUKUMS]".

(*) Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra (2020. g.) "Ko pamattiesības nozīmē ES iedzīvotājiem – pamattiesību apsekojums", Luksemburga, Publikāciju birojs.

Cīņa pret Covid-19

Somijas VCI ātri reaģēja uz Covid-19 pasākumiem, izveidojot tīmekļa vietni, kur skaidrotas likumdošanas izmaiņas un to ietekme uz cilvēktiesību un pamattiesību īstenošanu*.

Polijas VCI savā tīmekļa vietnē izveidoja mērķlapu, apkopojot informāciju par visām VCI darbībām saistībā ar pandēmiju un valdības reakcijas uz Covid-19 uzraudzību**.

Luksemburgas VCI sagatavoja atklātu vēstuli ministru prezidentam. Tā atbalsta valdības ikdienas centienus, lai nodrošinātu, ka visi iedzīvotāji šajā sarežģītajā laika periodā tiek aizsargāti, un informē par savu uzdevumu uzraudzīt notikumus un panākt, ka pamattiesību un brīvību

ierobežojumi tiek piemēroti tikai tiktāl, cik tie ir vajadzīgi un samērīgi atkarībā no situācijas, un atgādina, ka "cilvēktiesības ir skaidrs un neatņemams valdības darbības satvars, kas vajadzīgs, lai nodrošinātu taisnīgu līdzsvaru starp sabiedrības veselības aizsardzību un pamattiesību un cilvēka brīvību ievērošanu"***.

* Somija, Cilvēktiesību centrs (2020. g.), Covid-19.

** Polija, Cilvēktiesību komisārs (2020. g.), *Koronavirus i epidemia w Polsce*.

*** Luksemburga, *CDDH, Lettre ouverte du président de la CCDH au Premier Ministre*. Vairāk informācijas par to, kā Covid-19 pandēmija ir ietekmējusi iedzīvotāju pamattiesības, skatiet **FRA Koronavīrusa biļetenos**.

Galvenie konstatējumi un *FRA* atzinumi

- ★ **Pietiekamas pilnvaras.** VCI bieži vien ir plašas pilnvaras. Tās aptver daudzas ES tiesību aktu jomas, kurās piemēro galveno ES tiesību dokumentu – Pamattiesību hartu. Tas ietver pamattiesību uzraudzību, sūdzību izskatīšanu, tiesību pārkāpumu izmeklēšanu, konsultāciju sniegšanu politikas veidotājiem, kā arī sadarbību ar citām valsts un starptautiskajām tiesību aizsardzības struktūrām. Lai vairotu to ietekmi, dalībvalstīm – gan valdībām, gan parlamentiem – būtu oficiāli jāapspriežas ar VCI, jāņem vērā to ieteikumi un jāatbild uz to konkrētajiem jautājumiem.
- ★ **Lielāka nozīme ES līmenī.** ES pastāvīgi iekļauj pamattiesības ES tiesību aktos un finansējumā un varētu vairāk paļauties uz VCI, pārbaudot pamattiesību saistību izpildi saskaņā ar ES tiesību aktiem, tostarp ES juridiski saistošo Pamattiesību hartu. ES varētu arī regulāri sadarboties ar VCI pamattiesību jautājumos, piemēram, saistībā ar kodeksu vai hartas piemērošanu.
- ★ **Atbilstība ANO Parīzes principiem.** Šobrīd Eiropas Savienībā 16 VCI pilnībā atbilst ANO pamatprincipiem – šis skaits ir palielinājies no deviņām šādām iestādēm 2010. gadā, kad Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra publicēja savu pirmo VCI pārskatu. Sešās citās valstīs ir ANO pamatprincipiem neatbilstošas VCI, bet atlikušajās piecās valstīs tiek dibinātas VCI, mēģinot panākt akreditāciju un atbilstību. Eiropas tīkls (*ENNHRI*) arī atbalsta, stiprina un savieno VCI. Visām dalībvalstīm būtu jāizmanto šāds atbalsts un jānodrošina, ka to VCI pilnībā atbilst ANO principiem.
- ★ **Aizsardzība un neatkarība.** Gandrīz puse VCI vadītāju ir juridiski aizsargāti pret kriminālatbildību un civiltiesisko atbildību. Trīspadsmit VCI ziņoja, ka to darbinieki darbā ir saskārušies ar draudiem un aizskarošu izturēšanos. Dalībvalstīm ir jāaizsargā VCI, to locekļi un darbinieki, tostarp izmantojot tiesību aktus, un jānodrošina pilnīgi neatkarīga VCI darbība.
- ★ **Daudzveidība.** Sadarbojoties ar plašu sabiedrības daļu, var veicināt informētību par tiesībām un uzlabot VCI rezultativitāti. Tas ietver arī ciešāku saīšu veidošanu ar pilsonisko sabiedrību, reģioniem un pilsētām.
- ★ **Atbilstoši resursi.** Daudzām VCI, ņemot vērā to daudzveidīgās pilnvaras, joprojām trūkst darbinieku. Tāpēc dalībvalstīm vajadzētu nodrošināt VCI vajadzīgos finanšu un cilvēkresursus, lai tās varētu rezultatīvi īstenot savas pilnvaras.

10 gadu laikā, kopš Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra nāca klajā ar savu pirmo ziņojumu par VCI, Parīzes principiem atbilstošo VCI skaits pašreizējās 27 ES dalībvalstīs ir palielinājies no 9 līdz 16. Vēl sešās dalībvalstīs ir VCI, kas daļēji atbilst principiem. Tāpēc visās dalībvalstīs, izņemot piecas (Čehija, Igaunija, Itālija, Malta un Rumānija), ir VCI. Šajās piecās valstīs arī notiek darbs, lai akreditētu iestādes un panāktu atbilstību Parīzes principiem.

Kopš 2010. gada Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras ziņojuma par iestādēm ir noticis svarīgs notikums, proti, ir ticis izveidots Eiropas VCI tīkls (*European Network of NHRIs – ENNHRI*). Šis tīkls atbalsta, stiprina un savieno VCI, sniedzot ieteikumus par izveidi un akreditāciju, kā arī nodrošinot līdzinieku apmaiņu un spēju veidošanu, solidaritāti un vienotu iesaisti darbā ar ES un citiem mehānismiem.

ES nekad nav pieņēmusi tiesību aktus par jautājumiem, kas saistīti ar VCI. Tomēr 2014. gada 11. marta Eiropas Parlamenta un Padomes Regulā (ES) Nr. 235/2014, ar ko izveido finanšu instrumentu demokrātijai un cilvēktiesībām visā pasaulē, tā atzina VCI galveno lomu, nepārprotami apņēmoties atbalstīt VCI valstīs, kas nav ES dalībvalstis. Arī **Regulā (EK) Nr. 168/2007**, ar ko tika izveidota Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, ir atsauce uz Parīzes principiem. Pamattiesību ievērošanu sekmējošu iestāžu skaidra un operatīva iesaiste ES tiesību aktu īstenošanā ir iekļauta ierosinātajā un pārskatītajā Kopīgo noteikumu regulā par ES finansējuma programmām⁽²⁾. VCI tiek regulāri minētas debatēs par ES tiesiskuma mehānismu. VCI arī varētu vairāk iesaistīties ES stratēģijās un programmās saistībā ar tādiem jautājumiem kā Eiropas Savienības Pamattiesību hartas piemērošana vai ziņošana par tiesiskumu. Spēcīgu, rezultatīvu un neatkarīgu VCI pastāvēšana visās ES dalībvalstīs ir priekšnosacījums to pilnīga potenciāla īstenošanai ES kontekstā.

PARĪZES PRINCIPIEM ATBILSTOŠAS A STATUSA VCI VISĀS ES DALĪBVALSTĪS

Visas ES dalībvalstīs ir apņēmušās izveidot VCI. Tā kā tām ir horizontāls pilnvarojums saistībā ar visām cilvēktiesībām, ir ļoti svarīgi panākt, ka VCI ir labāk sagatavotas īstenot pamattiesības šaurākā ES tiesību aktu darbības jomā.

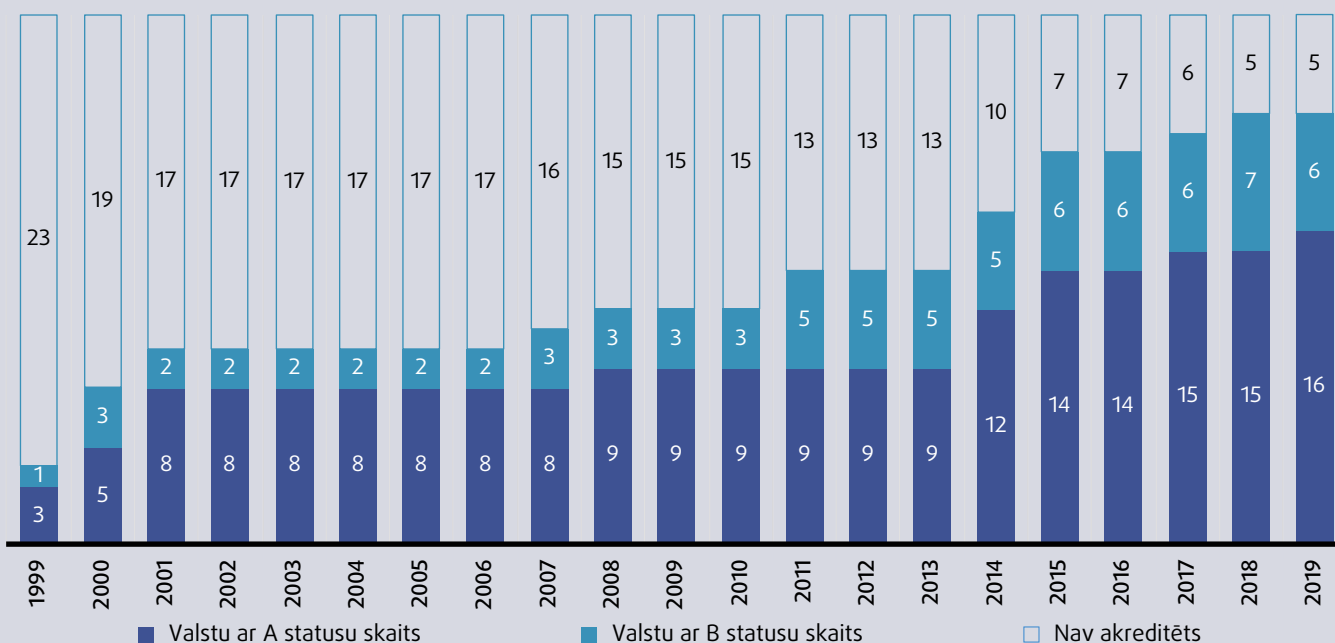

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AĢENTŪRAS 1. ATZINUMS

Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, atsaucoties uz savu atzinumu, 2010. gada ziņojumā par VCI uzskata, ka ES dalībvalstīs ir jābūt neatkarīgām, rezultatīvām un iedarbīgām VCI, kas atbilst Parīzes principiem, lai lietderīgāk panāktu un sekmētu cilvēktiesību un pamattiesību ievērošanu.

⁽²⁾ Eiropas Komisija (2018. g.), **Priekšlikums regulai, ar ko paredz kopīgus noteikumus par [konkrētiem ES fondiem]**, COM (2018) 375 final, Brisele, 2018. gada 29. maijs.

2. ATTĒLS. EIROPAS VALSTU SKAITS AR A UN B STATUSA VCI

Avots: Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2020. gads [dokumentu pētījums, kas pamatojas uz ENNHRI un GANHRI dalības akreditācijas datiem]

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AGENTŪRAS 2. ATZINUMS

Dalībvalstīm, kurās ir VCI, jātiecas uzlabot to rezultativitāti, neatkarību un ietekmi, kā ieteikusi GANHRI akreditācijas apakškomiteja. Dalībvalstīm, kuras veido VCI, jāizmanto GANHRI akreditācijas apakškomitejas vispārējie novērojumi, lai nodrošinātu, ka šīs iestādes atbilst Parīzes principiem. Šajā ziņā dalībvalstis var izmantot ENNHRI, starpvaldību organizāciju un ANO Augstā cilvēktiesību komisāra biroja (OHCHR) sniegto palīdzību.

Tomēr, lai gan tikai piecās ES dalībvalstīs nav VCI, 2020. gada jūnijā 11 dalībvalstis no 27 vēl nebija Parīzes principiem atbilstošu A statusa VCI.

▲
Piezīmes
Ietver tikai 27 ES dalībvalstis.
"Nav akreditēts" nozīmē to
ES dalībvalstu skaitu, kur nav
akreditētu VCI.

LIELĀKA VCI LOMA ES – NEATKARĪGA PAMATTIESĪBU IEVĒROŠANAS UZRAUDZĪBA DALĪBVALSTĪS

ES tiesību aktos paredzētā prasība izveidot vai nozīmēt līdztiesības iestādes daudzās valstīs nozīmē to, ka VCI pilda arī līdztiesības iestādes funkcijas. Vēlāk pieņemtā Eiropas Komisijas ieteikumā ES dalībvalstis tiek aicinātas nostiprināt līdztiesības iestāžu neatkarību un rezultativitāti, lai tās varētu labāk pildīt savus uzdevumus, piemēram, piedāvāt neatkarīgu palīdzību diskriminācijas upuriem, sekmētu līdztiesību, veiktu neatkarīgus apsekojumus un pieņemtu neatkarīgus ziņojumus un ieteikumus (**Komisijas ieteikums (ES) 2018/951 par līdztiesības iestāžu standartiem – 1.2. ieteikums**).

Eiropas Savienības Padomes secinājumos par hartu, kas pieņemti 2019. gada septembrī, ir uzsvērts, ka "neatkarīgām valsts cilvēktiesību iestādēm, līdztiesības iestādēm un citiem cilvēktiesību aizsardzības mehānismiem [...] ir nozīmīga loma pamattiesību aizsardzībā un sekmēšanā un atbilstības hartai nodrošināšanā". Padome iedrošināja sadarboties ar šo mehānismu īstenotājiem un atbalstīja tos savu pilnvaru izpildē, tostarp hartas īstenošanā un sekmēšanā.

Pateicoties plašajam pilnvarojumam cilvēktiesību jomā, VCI ir būtiskas tajās neskaitāmajās nozarēs, kur ES tiesību darbības jomā tiek piemērota harta. Tas ietver galvenos ES tiesību jautājumus (piemēram, patvērums un migrācija, datu aizsardzība un krimināltiesības), kuru gadījumā VCI veikto hartas piemērošanas uzraudzību dalībvalstīs varētu pastiprināt. Iestādes var arī attīstīt sadarbību un atbalstīt dalībniekus, kas darbojas hartas izpildes panākšanas struktūrās, proti, valdības, administrācijas, likumdevējus, tiesnešus un citus praktizējošus juristus, tiesībaizsardzības iestādes, pilsoniskās sabiedrības organizācijas un tiesību aizstāvjus, lai uzlabotu to informētību par hartu un tās piemērošanu.

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AGENTŪRAS 3. ATZINUMS

ES varētu konsekventāk paļauties uz VCI kā nozīmīgiem dalībniekiem pamattiesību īstenošanas jomā, tostarp nodrošinot pamattiesību ievērošanas neatkarīgu un rezultatīvu uzraudzību ES dalībvalstīs. Šādu paļaušanos uz VCI varētu atbalstīt, veidojot ciešas un regulāras attiecības ar noteiktām VCI un jo īpaši ar ENNHRI. Īpaša mijiedarbība varētu būt paredzēta Parīzes principiem atbilstošām VCI un ENNHRI. VCI un ENNHRI spēja rezultatīvi darboties ir arī jāpanāk, nodrošinot pietiekamus cilvēku un finanšu resursus.

Jebkādi iesaistei jānotiek, neapdraudot VCI neatkarību un rezultativitāti, kā definēts Parīzes principos. VCI neaizstāj valsts pienākumu īstenot pamattiesības, bet var sniegt neatkarīgas konsultācijas un valstīm pielāgotus ieteikumus, kā arī kļūt par neatkarīgu uzraudzības mehānismu attiecībā uz valstu saistību izpildi pamattiesību jomā.

Piezīme
A & V – Anglija un Velsa,
ZI – Ziemeļīrija, SKT – Skotija.

3. ATTĒLS. ATBILSTOŠI ES TIESĪBU AKTIEM PILNVAROTAS LĪDZTIESĪBAS IESTĀDES

A statuss																																		
B statuss																																		
Nav akreditētas iestādes																																		
0 – līdzdalība (nav vienas līdztiesības iestādes)	Austrija	Beļģija	Bulgārija – komisija	Bulgārija – ombuds	Horvātija	Kipra	Čehija	Dānija	Igaunija	Somija	Francija	Vācija	Grieķija	Ungārija	Īrija	Itālija	Latvija	Lietuva	Luksemburga	Malta	Nīderlande	Polija	Portugāle	Rumānija – institūts	Rumānija – ombuds	Slovākija	Slovēnija	Spānija	Zviedrija	Apvienotā Karaliste – A & V	Apvienotā Karaliste – SKT	Apvienotā Karaliste – ZI	Ziemeļmaķedonija	Serbija
Līdztiesības iestāde	0				0			0	0					0	n / a				0															

Avots: Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2020. g. [pamatojoties uz 33 atbildēm uz aptaujas anketu, kas nosūtīta 34 VCI, FRA dokumentu pētījumam]

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AGENTŪRAS 4. ATZINUMS

ES iestādes varētu panākt regulārāku informācijas apmaiņu ar VCI. Piemēram, tas varētu notikt Eiropas Savienības Padomē un tās pamattiesību vai citās darba grupās.

Regulāra apmaiņa ar daudzsološiem prakses piemēriem un informāciju par ar VCI saistītām problēmām varētu dot iespēju mācīties no citiem to, kā vislabāk palielināt VCI rezultativitāti, neatkarību un ietekmi un vislabāk tās izmantot ES apstākļos.

Turklāt apmaiņu ar Eiropas Komisiju varētu nodrošināt arī tādā kontekstā kā ES Pamattiesību hartas īstenošanas un tiesiskuma uzraudzība.

FRA pētniecības rezultāti liecina, ka tikai četras no 33 ziņojumā apskatītajām VCI pašlaik sistemātiski piemēro hartu, savukārt citas iestādes norāda, ka vēl nepilnīgi izmanto tās potenciālu. Tomēr iestādes uzskata, ka kopumā šķiet, ka to juridiskajās un politiskajās sistēmās hartas piemērošana kļūst aizvien plašāka. Kad VCI tika jautāts, vai pēdējo 10 gadu laikā, kopš harta ir juridiski saistoša, tās loma ir palielinājusies attiecīgo VCI darbā, 16 no visām VCI, kas atbildēja uz šo jautājumu, norādīja, ka hartas loma ir pieaugusi, bet 13 iestādes norādīja, ka šāda palielinājuma attiecībā uz hartas lomu to darbā nav. 18 VCI uzskatīja, ka hartas ierobežotā darbības joma ir iemesls tās retajai piemērošanai. Gandrīz tikpat daudz iestāžu (16) norādīja, ka izpratnes trūkums par hartas papildu pievienoto vērtību salīdzinājumā ar starptautiskiem instrumentiem, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību konvenciju, vai valsts tiesību avotiem (13) ir iemesls hartas ierobežotajai piemērošanai. Tādējādi šķiet, ka iestādes pamatā uzskata, ka harta ir pārāk sarežģīta tās piemērošanai, lai gan tikai četras VCI norādīja, ka to pilnvarojuma ierobežojumi neļauj plašāk izmantot šo dokumentu.

Saskaņā ar FRA pētījumu relatīvi mazs VCI skaits iesaistās tiešā informācijas apmaiņā un sadarbībā ar ES iestādēm, jo tās koncentrējas uz savu valsti un izveidotajiem kanāliem ar ANO, tomēr ENNHRI ir bijusi nozīmīga loma VCI saiknes uzlabošanā ar reģionālo politiku un procesiem, tostarp ES līmenī. ENNHRI arī dod iespēju VCI vienoti paust savu viedokli visā reģionā, tostarp sagatavojot reģionālus ziņojumu un ieteikumus, ko var izmantot tiesībrades un politikas veidošanas procesos. Kopumā VCI un ES mijiedarbību var būtiski palielināt – gan ES procesos, gan saistībā ar ES dalībvalstu iesaisti ES procedūrās.

Nozīmīgs piemērs ir iespēja izveidot valsts iestādes ES finansētu programmu uzraudzībai valsts līmenī. Attiecībā uz pašreizējiem ES fondiem 2014.–2020. gada plānošanas periodā ES tiesību akti nosaka, ka piekļuve ES finansējumam (piemēram, reģionālajai attīstībai, kohēzijas un sociālajiem jautājumiem) ir iespējama, ja dalībvalstis ievēro noteiktus (*ex ante*) nosacījumus, tostarp tām ir spēja īstenot ES diskriminācijas novēršanas un dzimumu līdztiesības tiesību aktus un politiku, kā arī ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām. Lai uzraudzītu īstenošanu, ES tiesībās ir arī paredzēta iespēja iesaistīt valsts iestādes ar pilnvarojumu līdztiesības jomā attiecīgajās uzraudzības komitejās valsts līmenī, tomēr atbilstoši FRA veiktajai izpētei tikai dažas VCI, kas ir arī līdztiesības iestādes, ir piedalījušās ES finansētu programmu uzraudzības komiteju darbā.

Atbilstoši pašreizējam Komisijas priekšlikumam par pārskatīto (tā saukto) Kopīgo noteikumu regulu attiecībā uz ES fondiem nākošajā ES plānošanas periodā no 2021. līdz 2027. gadam ir iespējams iesaistīt valsts līmeņa iestādes, kas atbildīgas par pamattiesību sekmēšanu. Šāda loma ES finansētās programmās tādām iestādēm kā VCI dod iespēju pastiprināt pamattiesību ievērošanu visā ES un palielināt šo iestāžu jomu un ietekmi uz vietas. Tā ir arī iespēja labāk integrēt starptautiskos cilvēktiesību standartus ES tiesībās un politikas veidošanas procesos.

Piezīme
A & V – Anglija un Velsa,
ZI – Ziemeļīrija, SKT – Skotija.

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AGENTŪRAS 5. ATZINUMS

ES jāturpina nodrošināt resursi VCI un ENNHRI, lai turpmāk atbalstītu to rezultatīvo ieguldījumu pamattiesību un tiesiskuma īstenošanā Eiropā. Eiropas Komisijai jāapsver vairāk finansēšanas iespēju, lai palīdzētu VCI iegūt zināšanas par hartas piemērošanu valsts līmenī. Tas varētu sekmēt to palīdzību dalībvalstīm hartas piemērošanā, tostarp tiesību aktu izstrādē un politikas veidošanā, kā arī situācijās, kad tiek izmantoti Eiropas strukturālo un ieguldījumu fondu līdzekļi.

4. ATTĒLS. VCI AKREDITĀCIJA UN PAPILDU PILNVAROJUMS ATBILSTOŠI ANO KONVENCIJĀM

A statuss																																				
B statuss																																				
Nav akreditētas iestādes																																				
0 – līdzdalība (nav vienas līdztiesības iestādes)	Austrija	Beļģija	Bulgārija – komisija	Bulgārija – ombuds	Honvātija	Kipra	Čehija	Dānija	Igaunija	Somija	Francija	Vācija	Grieķija	Ungārija	Īrija	Itālija	Latvija	Lietuva	Luksemburga	Malta	Nīderlande	Polija	Portugāle	Rumānija – institūts	Rumānija – ombuds	Slovākija	Slovēnija	Spānija	Zviedrija	Apvienotā Karaliste – A & V	Apvienotā Karaliste – SKT	Apvienotā Karaliste – ZI	Ziemeļmaķedonija	Serbija		
Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja (14. pants – iestāde)																																				
Konvencija pret spīdzināšanu (NPM)								0		0																										
Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām (NMM)	0										0												0			0		0								

Avots: Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2020. g. [pamatojoties uz 33 atbildēm uz aptaujas anketu, kas nosūtīta 34 VCI, FRA dokumentu pētījumu un VCI atsauksmēm]

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AGENTŪRAS 6. ATZINUMS

Lai palielinātu pieejamo analīzes un pierādījumu bāzi nolūkā pārbaudīt atbilstību hartai, transponējot un īstenojot ES tiesību aktus, dalībvalstīm jāapsver iespēja uzaicināt VCI dot ieguldījumu attiecīgo procedūru īstenošanā. Tas varētu, piemēram, būt saistīts ar atbilstības pārbaudēm un ietekmes novērtējumu.

ES var gūt papildu iedvesmu no ANO prakses, saskaņā ar kuru Parīzes principiem atbilstošām VCI tiek piešķirts īpašs statuss attiecībā uz dalību vairākās struktūrās, mehānismos un procesos un ieguldījumu to darbā, tostarp Cilvēktiesību padomes un līgumu izpildes uzraudzības struktūru darbā. Šādas iespējas ANO ir tālejošas un ietver ieguldījumu valsts novērtējumos, pārraudzības procedūrās, standartu un sūdzību procedūru izstrādē.

IEDARBĪGAS UN DROŠAS IESTĀDES

Lai VCI būtu spēcīga ietekme uz cilvēktiesībām, ir ļoti svarīgi spēt sniegt ieteikumus politikas veidotājiem un likumdevējiem. *FRA* veiktā izpēte liecina (sk. **izcēlumu par metodiku**), ka šajā ziņojumā apskatītās iestādes izmanto savus gada pārskatus un tematiskos ziņojumu, lai iezīmētu būtiskus notikumus, kā arī to

spēju iesaistīties darbā ar valdību un parlamentu, tostarp Covid-19 pandēmijas laikā. Tomēr šādi ziņojumi ne vienmēr tiek apspriesti parlamentā (lai gan VCI parasti tos adresē parlamentam), tā ierobežojot šo ziņojumu atpazīstamību un ietekmi. Šāda apspriešana ir obligāta tikai dažās valstīs.

VCI ir jābūt pietiekamām pilnvarām, lai radītu ietekmi. Spēcīgas pilnvaras, piemēram, spēja pieprasīt, lai valdības ministri atbildētu uz konkrētiem jautājumiem, var tikt izmantotas reti, bet jau to pastāvēšana var dot VCI nepieciešamo ietekmi. Šā ziņojuma vajadzībām veiktā izpēte liecina, ka visas iestādes publicē informāciju un datus par savu darbību, sniedzot noderīgas ziņas ārēja novērtējuma un pašnovērtējuma nolūkiem. Tas var ietvert sagatavoto ziņojumu skaitu vai citas publiskas VCI darbības, pieņemto ieteikumu skaitu vai uzraudzības vizīšu skaitu.

Piezīme
A & V – Anglija un Velsa,
ZI – Ziemeļīrija,
SKT – Skotija.

5. ATTĒLS. VCI IETEIKUMI VALDĪBĀM

	Austrija	Beļģija	Bulgārija – komisija	Bulgārija – ombuds	Horvātija	Kipra	Čehija	Dānija	Igaunija	Somija	Francija	Vācija	Grieķija	Ungārija	Īrija	Itālija	Latvija	Lietuva	Luksemburga	Malta	Nīderlande	Polija	Portugāle	Rumānija – institūts	Rumānija – ombuds	Slovākija	Slovenija	Spānija	Zviedrija	Apvienotā Karaliste – A & V	Apvienotā Karaliste – SKT	Apvienotā Karaliste – ZI	Ziemeļmakēdonija	Serbija		
A statuss																																				
B statuss																																				
Nav akreditētas iestādes																																				
Tiešs pienākums																																				
Tieša iespēja																																				
Netieša iespēja / notiek praksē																																				

Avots: Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2020. g. [pamatojoties uz 33 atbildēm uz aptaujas anketu, kas nosūtīta 34 VCI]

Lai saglabātu ietekmi, iestādēm ir vajadzīgs stingrs juridiskais pamats, kas ļauj tās izveidot, dod iespēju darboties un garantē to neatkarību. Atbilstoši Parīzes principiem visu VCI juridiskajam pamatam jāietver šādu iestāžu neatkarība, pastāvēšana, struktūras, pilnvarojums un pilnvaras. Šā pētījuma vajadzībām veikta izpēte liecina, ka, lai gan VCI juridiskais pamats ES dalībvalstīs parasti ir diezgan spēcīgs un pamatojas uz parlamenta pieņemtiem tiesību aktiem, tikai 14 iestādes aizsargā arī konstitūcija.

Vajadzība paredzēt VCI pilnvarojumu, kas ir pietiekami plašs, lai aptvertu visas būtiskās cilvēktiesības un pamattiesības, ir saistīta ar juridisko pamatu. Saskaņā ar Parīzes principiem pilnvarojumam ir jāpamatojas uz starptautiskiem instrumentiem, kurus parakstījusi valsts (Kompetence un atbildības jomas, 3. punkta b) apakšpunkts). Lai izceltu VCI lomu attiecībā uz pamattiesību sekmēšanu un uzraudzību ES kontekstā, dokumentos, kas ir VCI darba pamatā, var izdarīt tiešu atsauci uz hartu un ES tiesībām. FRA veikta izpēte liecina, ka harta netiek norādīta kā viens no galvenajiem standartiem iestāžu darbības mehānismā – izņemot Zviedrijas likumprojektu, VCI juridiskā pamata dokumentos ES harta tieši netiek minēta.

Saskaņā ar FRA veikto izpēti lielākajai daļai no 33 šajā ziņojumā apskatītajām VCI ir pilnvarojums, kas ietver uzraudzības darbības. 28 no visām šīm iestādēm veic uzraudzību, piemēram, pārbaudot aizturēšanas vietas. 13 no šīm VCI izpilda minētās darbības kā tieši noteiktu pienākumu, astoņas kā tiešu iespēju un septiņas – tikai pamatojoties uz iesakņojušos praksi.

*Piezīmes
A & V – Anglija un Velsa,
ZI – Ziemeļīrija, SKT – Skotija.
(* Lai gan Parlamentārais ombuds atrodas Somijas VCI “jumta” struktūrā, tā juridiskais pamats ir noteikts konstitūcijā, savukārt Cilvēktiesību centrs ir izveidots atbilstoši tiesību aktiem.*

6. ATTĒLS. JURIDISKĀ PAMATA VEIDS ATBILSTOŠI VALSTIJ UN IESTĀDEI – KONSTITŪCIJA VAI PARASTIE TIESĪBU AKTI

A statuss	B statuss	Nav akreditētas iestādes
		Austrija
		Beļģija
		Bulgārija – komisija
		Bulgārija – ombuds
		Horvātija
		Kipra
		Čehija
		Dānija
		Igaunija
		Somija (*)
		Francija
		Vācija
		Grieķija
		Ungārija
		Īrija
		Itālija
		Latvija
		Lietuva
		Luksemburga
		Malta
		Nīderlande
		Polija
		Portugāle
		Rumānija – institūts
		Rumānija – ombuds
		Slovākija
		Slovēnija
		Spānija
		Zviedrija
		Apvienotā Karaliste – A & V
		Apvienotā Karaliste – SKT
		Apvienotā Karaliste – ZI
		Ziemeļmaķedonija
		Serbija
Konstitūcija		(*)
Tiesību akts		(*)

Avots: Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2020. g. [pamatojoties uz 33 atbildēm uz aptaujas anketu, kas nosūtīta 34 VCI, un FRA dokumentu pētījumu]

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AĢENTŪRAS 7. ATZINUMS

Lai pastiprinātu VCI ietekmi, ES dalībvalstis varētu aicināt šādas iestādes sniegt ieteikumus par tiesību aktu projektu un politikas dokumentu ietekmi uz pamattiesībām, lai uzlabotu pamattiesību ievērošanu, tostarp tādā ārkārtas situācijā, kāda nesen tika izsludināta Covid-19 pandēmijas kontekstā. Parlamenti arī varētu oficiāli noteikt attiecības ar VCI un nodrošināt, ka parlaments pienācīgi iepazīstas ar tam adresētiem VCI ziņojumiem un tos apspriež.

ES dalībvalstis varētu panākt, ka VCI ieteikumu izpildei tiek sistemātiski sekots un tiek publiski ziņots par to īstenošanu un pēcpasākumiem. Tas varētu ietvert ziņošanu par vēl neīstenotajiem ieteikumiem un to izpildē panākto progresu, kā arī to, kurus ieteikumus kompetentās valsts iestādes ir tieši noraidījušas vai nav nekādi uz tiem reaģējušas.

Ja VCI ieteikumi netiek īstenoti, varētu būt rezultatīvi, oficiāli veidi, kā VIC panākt, lai parlaments šos jautājumus izskatītu.

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AGENTŪRAS 8. ATZINUMS

Neatkarības un rezultativitātes apsvērumu dēļ ES dalībvalstis, izveidojot jaunas vai stiprinot esošās VCI, varētu nodrošināt stabilu tiesisko pamatu – ideālā gadījumā to nostiprinot konstitūcijā. Lai veiktu juridiskā pamata izmaiņas, ir vajadzīgi rezultatīvi iepriekšējās apspriešanas procesi, tostarp spēcīga VCI loma.

Papildus plašam pilnvarojumam cilvēktiesību jomā, lai pievērstos visām cilvēktiesībām, un skaidrai pilnvarojuma atsauci uz starptautiskajām cilvēktiesībām (tostarp līgumiem un attiecīgo uzraudzības mehānismu sniegto interpretāciju) VCI juridiskajā vai līdzvērtīgā pamatā varētu būt atsaucē arī uz ES tiesībām, hartu un Eiropas Savienības Tiesas judikatūru. Tas palīdzēs stiprināt saites ar ES pamattiesībām.

29 iestādes spēj izmeklēt sistemātiskus cilvēktiesību pārkāpumus un formulēt ieteikumus par kompensēšanu. 12 no šīm VCI izpilda minētās darbības kā tieši noteiktu pienākumu, 10 kā tiešu iespēju un 7 – tikai pamatojoties uz iesakņojušos praksi. Turklāt 27 VCI ir pilnvaras izmeklēt iespējamus sistēmiskus cilvēktiesību pārkāpumus pēc savas iniciatīvas, ko tās veic kā tiešu pienākumu (10), kā iespēju (10) vai praksē (7).

Vairumam iestāžu ir arī pilnvaras izmeklēt individuālas sūdzības par cilvēktiesību pārkāpumiem un formulēt ieteikumus par kompensēšanu, lai gan šajā gadījumā šādu iestāžu skaits ir mazāks, proti, 23 VCI (20 VCI tas ir tiešs pienākums).

Šā ziņojuma vajadzībām veiktā izpēte liecina, ka visas VCI noteiktā mērā uzrauga un novērtē, kā valdības īsteno ieteikumus un veic pēcpasākumus, un dažas iestādes publicē datus un informāciju par to, vai attiecīgās iestādes ir pieņēmušas to ieteikumus.

Visbeidzot, VCI novērtējumos jāskata to reālās darbības un ietekme, ne tikai vienkārša atbilstība Parīzes principu formālajiem aspektiem. FRA izpēte liecina, ka iestādes nosaka savu ietekmi uz cilvēktiesību situāciju, ņemot vērā vissvarīgākās cilvēktiesību problēmas sabiedrībā. Šādas svarīgas problēmas var ietvert tiesiskuma cilvēktiesību aspektus, migrāciju un integrāciju, vides un tehnoloģiskās pārmaiņas, līdztiesību un naida noziegumus vai globālu pandēmiju ietekmi uz pamattiesībām.

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AGENTŪRAS 9. ATZINUMS

ES dalībvalstīm jānodrošina, lai VCI būtu pietiekami resursi, lai veiktu periodiskus sava darba ietekmes un rezultativitātes novērtējumus, tostarp ārējus novērtējumus, kad nepieciešams. Šādu novērtējumu rezultāti ir jāpubliko.

Piezīme
A & V – Anglija un Velsa,
ZI – Ziemeļīrija, SKT – Skotija.

7. ATTĒLS. VCI PILNVARAS IZMEKLĒT INDIVIDUĀLAS SŪDZĪBAS PAR CIVĪKTIESĪBU PĀRKĀPUMIEM

A statuss																																			
B statuss																																			
Nav akreditētas iestādes	Austrija	Beļģija	Bulgārija – komisija	Bulgārija – ombuds	Horvātija	Kipra	Čehija	Dānija	Igaunija	Somija	Francija	Vācija	Grieķija	Ungārija	Īrija	Itālija	Latvija	Lietuva	Luksemburga	Malta	Nīderlande	Polija	Portugāle	Rumānija – institūts	Rumānija – ombuds	Slovākija	Slovēnija	Spānija	Zviedrija	Apvienotā Karaliste – A & V	Apvienotā Karaliste – SKT	Apvienotā Karaliste – ZI	Ziemeļmakedonija	Serbija	
Tiešs pienākums																																			
Tieša iespēja																																			
Praksē																																			
Nav šādas iespējas																																			

Avots: Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2020. g. [pamatojoties uz 33 atbildēm uz aptaujas anketu, kas nosūtīta 34 VCI]

NEATKARĪGAS VCI

Iestāžu lēmumu pieņemšanas struktūras locekļu atlases un iecelšanas procedūras ir galvenais elements, kas palīdz nodrošināt VCI neatkarību. Akreditācijas apakškomitejas veiktais akreditācijas pārskats liecina, ka ir jādara vairāk, tostarp ES dalībvalstīs. Līdzīgi ir jāizvērtē arī atbrīvošanas no darba procedūras⁽³⁾.

Šā ziņojuma vajadzībām veiktā izpēte liecina, ka ir jāuzlabo VCI lēmumu pieņemšanas struktūru locekļu iecelšanas process, lai nodrošinātu pārredzamību un ticamību. Neskatoties uz lielo iestāžu un prakses atšķirību dalībvalstīs, kopējā gūtā mācība ir svarīga visiem. Atsaucoties uz akreditācijas apakškomitejas vispārējiem novērojumiem un šajā ziņojumā norādītajiem konstatējumiem, iegūtā pieredze liecina, ka ir jānodrošina tāds iecelšanas process, kas ir pārredzams un kura laikā var iesniegt pieteikumus, vai ka ir jāapsver citi veidi, kā palielināt iestāžu neatkarību. VCI neatkarība tiktu nostiprināta, ja atbilstoši tiesību aktos noteiktajām prasībām kandidātus izvērtētu neatkarīga ekspertu komiteja, nodrošinot pārskatāmību un uz kvalifikāciju balstītu izvēli. Kandidātu izvērtēšanā arī būtu noderīgi iesaistīt parlamentu, piemēram, organizējot konsultatīvas uzklaušanās.

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AGENTŪRAS 10. ATZINUMS

Saskaņā ar Parīzes principiem un atsaucoties uz akreditācijas apakškomitejas vispārējiem novērojumiem, FRA uzskata, ka ES dalībvalstīm būtu jāuzlabo VCI locekļu (vadītāju) atlases un iecelšanas process, nodrošinot lielāku pārskatāmību un procesus, kas ir pieejami visplašākajam pieteikuma iesniedzēju skaitam. Šādi procesi varētu ietvert neatkarīgas ekspertu komiteju un parlamenta iesaisti.

⁽³⁾ Sk. GANHRI (2018. g.), **Akreditācijas apakškomitejas vispārējie novērojumi**, 2.1.

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AGENTŪRAS 11. ATZINUMS

Kā norādījusi Eiropas Savienības Padome, ES dalībvalstīm jānodrošina labvēlīga vide neatkarīgām valsts cilvēktiesību iestādēm un pilsoniskajai sabiedrībai, lai pret VCI netiktu vērsti draudi un aizskaršana. Lai novērstu, ka VCI, tostarp to vadībai un personālam, tiek izteikti draudi vai izdarīts cita veida spiediens saistībā ar cilvēktiesību veicināšanu un aizsardzību, ES un tās dalībvalstīm, cieši sadarbojoties ar VCI, ir jāievieš aizsardzības pasākumi, tostarp tiesību aktos.

VCI, to locekļi un personāls ir jāaizsargā no aizskaršanas, uzbrukumiem un cita veida iebiedēšanas tiem uzticēto uzdevumu izpildes dēļ, un jebkuras šādas rīcības novēršana ES dalībvalstīm jāuzskata par prioritāti.

Aizsardzība pret kriminālatbildību un civiltiesisku atbildību par iestāžu veiktām darbībām, izpildot savus uzdevumus, (funkcionālā imunitāte) ir vēl viena svarīga institucionāla prasība, kas palielina VCI neatkarību un aizsardzību pret dažām draudu formām. Ja nav šādas aizsardzības no ārējas ietekmes, VCI var nespēt pildīt savus uzdevumus, nebaudoties no tiesvedības. Šā pētījuma vajadzībām veiktā izpēte liecina, ka tikai 16 no 33 iestāžu vadībai ir šāda imunitāte, kas četrās dalībvalstīs ir attiecināta arī uz valdes locekļiem. Citās valstīs, piemēram, Horvātijā, ombuda vietniekam ir tāda pati imunitāte kā ombudam. Kas attiecas uz personālu, aizsardzība pret šāda veida atbildību ir paredzēta tikai divās dalībvalstīs.

VCI tiek izteikti arī dažādi cita veida draudi, tostarp to vadībai un personālam, kas būtiski traucē to darbam. Eiropas Padomes komisārs ir ziņojis par atsevišķiem draudiem iestādēm, tostarp ES dalībvalstīs. Draudi ietver budžeta līdzekļu samazināšanu un iejaukšanos atlases un iecelšanas procesā⁽⁴⁾, un tāpēc ir svarīgi izveidot spēcīgu prevencijas sistēmu. ANO ir arī atzinusi VCI nozīmi saistībā ar represiju pret pilsoniskās sabiedrības organizācijām novēršanu⁽⁵⁾. ANO ģenerālsekretārs nesen uzsvēra ANO Ģenerālajai asamblejai, ka valstīs ir jāveic pasākumi, lai novērstu spiedienu uz VCI⁽⁶⁾.

Eiropas Savienības Padome ir "uzsv[ērusi], ka ir jānodrošina labvēlīga vide neatkarīgām valsts cilvēktiesību iestādēm, vienlīdzības struktūrām un

citiem cilvēktiesību mehānismiem"⁽⁷⁾.

Šā pētījuma vajadzībām veiktā izpēte liecina, ka galvenie izaicinājumi ceļā uz labvēlīgu vidi neatkarīgām VCI un to aizsardzību ietver uzmākšanos, draudus un uzbrukumus to personālam, vadībai un telpām. 13 VCI ir ziņojušas, ka to darbiniekiem un brīvprātīgajiem ir tikuši izteikti draudi un ka tie ir tikuši aizskarti sava darba dēļ pēdējo 12 mēnešu laikā, kas galvenokārt noticis tiešsaistē. Vēl viena draudu forma ir pārāk negatīvs cilvēktiesību atspoguļojums, par ko ziņoja viena trešā daļa no visām iestādēm.

(4) Eiropas Padomes cilvēktiesību komisārs (2018. g.), **Parīzes principi 25: Valsts cilvēktiesību iestādes vajadzīgas vairāk nekā jebkad agrāk**, 18. decembris.

(5) ANO Cilvēktiesību padome (2019. g.), **A/HRC/RES/42/28**, 1. oktobris.

(6) ANO Ģenerālā asambleja (2019. g.), **A/74/226**, 25. jūlijs, ANO Ģenerālā asambleja (2019. g.), **A/RES/74/156**, 23. janvāris.

(7) Eiropas Savienības Padome (2019. g.), **Padomes secinājumi par Pamattiesību hartu pēc 10 gadiem: pašreizējais stāvoklis un turpmākais darbs**, 11. lpp.

IESTĀDES ATSPUGUĻO DAUDZVEIDĪBU CILVĒKTIESĪBAS SEKMĒJOŠĀ VIDĒ

Saskaņā ar Parīzes principiem VCI un to konsultatīvajos forumos ir jābūt plurālai pārstāvībai, kas ir cieši saistīta ar to neatkarību. Tas ir ļoti svarīgi rezultatīvai VCI darbībai un to spējai praksē ietekmēt cilvēktiesību situāciju. Katrai iestādei jāatspoguļo plašākas sabiedrības sastāvs un savā darbā jāveido saikne ar plašāku kopienā, sadarbojoties ar pilsonisko sabiedrību un uzrunājot tos, kas citādi būtu pamesti novārtā un netiktu uzklausti. Saistībā ar VCI biedru iecelšanu Parīzes princips ir norādīts, ka to “nosaka saskaņā ar procedūru, kas paredz visas nepieciešamās garantijas, lai nodrošinātu to (pilsoniskās sabiedrības) sociālo spēku plurālu pārstāvību, kuri piedalās cilvēktiesību veicināšanā un aizsardzībā”. Sadarbība ar pilsonisko sabiedrību arī ir svarīgs Parīzes principu elements.

ES kontekstā plurālisms atspoguļo kultūru, reliģiju un valodu daudzveidības saglabāšanu, kā norādīts Eiropas Savienības Pamattiesību hartā (22. pants) un Līgumā par Eiropas Savienību (2. pants). Līgumā ir arī norādīts (10. pants 3. punkts), ka lēmumi ES ir jāpieņem pēc iespējas atklātāk un tuvāk iedzīvotājiem. Šajā ziņā šķiet noderīgi, ka cilvēktiesību situācijas pārbaudes laikā tiek ņemts vērā plurālisms sabiedrībā, īstenojot ES tiesību aktus.

Šā pētījuma vajadzībām veiktā izpēte liecina, ka 15 VCI tiecas nodrošināt plurālismu, attiecīgi veidojot savas lēmumu pieņemšanai koleģiālas struktūras – komisijas veida institūtu VCI. FRA izpēte arī liecina, ka līdzsvars starp vīriešiem un sievietēm iestāžu darbinieku un vadošos amatos ir labāks nekā pirms 10 gadiem abās kategorijās.

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AGENTŪRAS 12. ATZINUMS

Saskaņā ar Parīzes principiem ES dalībvalstis tiek aicinātas nodrošināt, ka VCI struktūras un biedri atspoguļo sabiedrības daudzveidīgo dabu. To var panākt, attiecīgi veidojot koleģiālo lēmumu pieņemšanas struktūru, konsultatīvo struktūru un personāla sastāvu. VCI arī jāspēj regulāri un konstruktīvi sadarboties ar pilsonisko sabiedrību. Lai nodrošinātu VCI ticamību un rezultativitāti, ir ļoti svarīgi atspoguļot sabiedrības plurālismu, tostarp attiecībā uz marginalizētām grupām.

Piezīme
A & V – Anglija un Velsa,
ZI – Ziemeļīrija, SKT – Skotija.

8. ATTĒLS. IESTĀŽU PIEEJA PLURĀLISMA NODROŠINĀŠANAI

A statuss	Austrija	Beļģija	Bulgārija – komisija	Bulgārija – ombuds	Horvātijā	Kipra	Čehija	Dānija	Igaunija	Somija	Francija	Vācija	Grieķija	Ungārija	Īrija	Itālija	Latvija	Lietuva	Luksemburga	Malta	Nīderlande	Polija	Portugāle	Rumānija – institūts	Rumānija – ombuds	Slovākija	Slovēnija	Spānija	Zviedrija	Apvienotā Karaliste – A & V	Apvienotā Karaliste – SKT	Apvienotā Karaliste – ZI	Ziemeļmaķedonija	Serbija		
Plurālistiska struktūra VCI ietvaros																																				
Padomdevējstruktūras – plaša darbības joma																																				
Padomdevējstruktūras – šaura darbības joma																																				

Avots: Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2020. g. [pamatojoties uz 33 atbildēm uz aptaujas anketu, kas nosūtīta 34 VCI, un FRA dokumentu pētījumu]

PIENĀCĪGI RESURSI VCI

Pienācīgi finanšu un cilvēkresursi ir ļoti svarīgi, lai valsts līmeņa iestādes neatkarīgi un rezultatīvi īstenotu savu dažādo pilnvarojumu cilvēktiesību jomā.

VCI daudzveidīgais raksturs (dažas šīs iestādes ir arī ombuda un līdztiesības iestādes) ES dalībvalstīs neļauj viegli salīdzināt tām pieejamos finanšu vai cilvēkresursus. Lai gan *FRA* izpēte liecina, ka kopumā laikā no 2010. līdz 2019. gadam iestāžu budžeta līdzekļu summa ES ir nedaudz palielinājusies (galvenokārt saistībā ar papildu pilnvarojuma jomām, inflācija nav ņemta vērā), tomēr dažos gados un dažām VCI ir nācies saskarties ar budžeta līdzekļu ievērojamu samazinājumu. Salīdzinot par iestādēm pieejamos datus attiecībā uz 2011.–2019. gadu, kļūst redzams, ka kopumā ir palielinājies darbinieku skaits, tomēr tas jāskata aizvien lielāka uzdevumu skaita kontekstā.

Šā ziņojuma nolūkiem veiktā izpēte liecina, ka daudzām VCI joprojām ir ļoti maz darbinieku, ņemot vērā to daudzveidīgās pilnvaras, piemēram, darbojoties arī kā līdztiesības iestādei atbilstoši ES tiesību aktiem, valsts preventīvajam mehānismam atbilstoši ANO Konvencijas pret spīdzināšanu fakultatīvajam protokolam (*OPCAT*) un valsts uzraudzības mehānismam atbilstoši ANO Konvencijai par personu ar invaliditāti tiesībām.

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AGENTŪRAS 14. ATZINUMS

Atbilstoši Parīzes principiem un Eiropas Padomes un Eiropas Komisijas ieteikumiem specializētām iestādēm ES dalībvalstīm jānodrošina, ka VCI tiek piešķirti atbilstoši finanšu un cilvēkresursi, lai to operatīvās spējas būtu pietiekamas rezultatīvai un neatkarīgai pilnvarojuma īstenošanai. Šajā ziņā savlaicīga informācijas un viedokļu apmaiņa starp VCI un politikas veidotājiem pirmsbudžeta apspriežu formā (neskarot to neatkarību) varētu būt noderīga. Budžeta līdzekļu samazinājums valsts pārvaldei nedrīkst nesamērīgi skart VCI.

Resursiem ir jābūt pietiekamiem, lai VCI varētu risināt galvenās cilvēktiesību problēmas un rezultatīvi izpildīt savas funkcijas. Tas ir svarīgi kopumā, kā arī lai uzlabotu savu zinātību par tādiem jautājumiem kā harta. VCI arī ir jābūt spējai palielināt visas sabiedrības un neaizsargāto grupu informētību par savu pilnvarojumu un funkcijām.

Resursiem arī jānodrošina VCI iespēja sadarboties ar citām iestādēm, kam valsts līmenī ir pilnvarojums cilvēktiesību jomā, lai nodrošinātu koordināciju un mijiedarbības ar ANO, Eiropas Padomi un citām starptautiskām un reģionālām organizācijām, tostarp ES iestādēm.

EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AGENTŪRAS 15. ATZINUMS

Īpaša uzmanība jāpievērš tam, lai nodrošinātu, ka par katru VCI tiešo pilnvarojuma jomu un papildu uzdevumu tiek piešķirti pietiekami resursi, lai izpildītu šo uzdevumu rezultatīvi, neapdraudot esošo darbu.

ES un dalībvalstīm arī jānodrošina, ka papildu pilnvarojums un uzdevumi neapdraud VCI rezultativitāti, nesamērīgi noslogojot to resursus vai liecinot par stratēģisku izvēli.

ES dalībvalstīm jāapspriežas ar VCI par jebkādam likumdošanas vai politikas iniciatīvām, kas ietekmē VCI, tostarp par pilnvarojumu un budžetu.

Atbilstoši Parīzes principiem un starptautiskajiem standartiem VCI ir nozīmīga loma sadarbībā ar ANO. Ir arī svarīgi sadarboties ar reģionāliem cilvēktiesību mehānismiem un citiem reģionāliem un valsts mehānismiem, tostarp VCI citās valstīs, kam ir pilnvaras darboties cilvēktiesību aizsardzības un veicināšanas jomā, kā arī ar citām iestādēm, kam ir pilnvarojums cilvēktiesību jomā tajā pašā valstī.

Metodika

Informācija tika apkopota no primārajiem un sekundārajiem avotiem (kvalitatīvajiem un kvantitatīvajiem).

FRA darbinieki ieguva datus aptaujās un sarunās ar VCI 28 ES dalībvalstīs un divās kandidātvalstīs, uz ko attiecas *FRA* pilnvarojums – Ziemeļmaķedonijā un Serbijā. Tas notika laikā no 2019. gada aprīļa līdz septembrim. VCI vai līdzvērtīgas iestādes, kuras ir *ENNHRI* dalībnieces (dalībvalstīs, kurās nav VCI), atbildēja uz anketas jautājumiem un tika intervētas. 34 VCI saņēma *FRA* anketu, un 33 atbildēja, lai gan dažas VCI izvēlējās atbildēt tikai uz daļu no aptaujas anketas. Tajā pašā laikā tika veikta dokumentu papildu izpēte. VCI un valstu sadarbības koordinatori 2020. gada janvārī pārbaudīja datus ziņojuma projektā.

FRA saņēma vērtīgas atsauksmes par sākotnējo datu analīzi un galvenajiem konstatējumiem no ziņojuma konsultatīvās padomes, kas sastāvēja no *ENNHRI*, *GANHRI*, *Equinet* un Eiropas Padomes, Eiropas Komisijas, ANO Kopīgā cilvēktiesību biroja, EDSO-Demokrātisku iestāžu un cilvēktiesību biroja, *FRA* Pamattiesību platformas Konsultatīvā paneļa pārstāvjiem un diviem neatkarīgiem ekspertiem.

FRA PĒTĪJUMĀ IEKĻAUTO VCI (VAI TUVĀKO LĪDZVĒRTĪGO IESTĀŽU) PILNVAROJUMA JOMU TABULA

VCI	Pilnvarojums									
	Cilvēktiesību sekmēšana un aizsardzība	Ombuda iestādes, kam ir pilnvarojums administratīvas klūmes jomā	Valsts preventīvie mehānismi atbilstoši Konvencijai pret spīdzināšanu	Valsts uzraudzības mehānismi atbilstoši Konvencijai par personu ar invaliditāti tiesībām	Līdztiesības iestādes ar pilnvarojumu vienlīdzīgas attieksmes jomā	Piespiedu atgriešanas uzraudzība (ES Atgriešanas direktīva)	Ziņošana par cilvēku tirdzniecību (ES direktīva)	Pārvietotās brīvības un mobilitātes tiesību aizsardzība ES	Cits pilnvarojums	Pilnvarojuma jomu skaits vienā VCI
VCI skaits pilnvarojuma jomā	33	15	18	23	15	8	2	4	12	
Austrijas Ombudu padome	✓	✓	✓	✓					✓	5
Vienlīdzīgu iespēju un cīņas pret rasismu un diskrimināciju federālais centrs (<i>Unia</i>) (Beļģija)	✓			✓	✓			✓	✓	5
Bulgārijas Republikas Ombuds	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓	7
Komisija aizsardzībai pret diskrimināciju (Bulgārija)	✓				✓					2
Horvātijas Republikas Ombuda iestādes	✓	✓	✓		✓				✓	5
Administrācijas un cilvēktiesību aizsardzības komisārs (Kipra)	✓	✓	✓	✓	✓	✓				6
Tiesību publiskais aizstāvis (Čehija)		✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	7
Dānijas Cilvēktiesību institūts	✓		✓ (**)	✓	✓					4
Justīcijas kanclers (Igaunija)	✓	✓	✓	✓	✓	✓ (**)				6
Cilvēktiesību centrs (Somija)	✓		✓ (**)	✓						3
Parlamentārais ombuds (Somija)	✓	✓	✓	✓						4
Cilvēktiesību valsts konsultatīvā komisija (Francija)	✓			✓			✓		✓	4
Vācijas Cilvēktiesību institūts	✓			✓					✓	3
Grieķijas Cilvēktiesību valsts komisija	✓								✓	2
Pamattiesību komisāra birojs (Ungārija)	✓	✓	✓		✓				✓	5
Īrijas Cilvēktiesību un līdztiesības komisija	✓			✓	✓			✓	✓	5
Aizturētu personu vai personu, kam atņemta brīvība, tiesību valsts garantētājs (Itālija)	✓		✓	✓		✓				4
Latvijas Republikas Tiesībsarga birojs	✓	✓		✓	✓	✓			✓	6
Seima Ombuda birojs (Lietuva)	✓	✓	✓							3
Luksemburgas Cilvēktiesību konsultatīvā komisija	✓			✓			✓			3
Nīderlandes Cilvēktiesību institūts	✓			✓	✓					3
Cilvēktiesību komisārs (Polija)	✓	✓	✓	✓	✓					5
Portugāles Ombuda iestādes	✓	✓	✓	✓ (**)						4
Rumānijas Cilvēktiesību institūts	✓									1
Tautas aizstāvis (Rumānija)	✓		✓							2
Slovākijas Cilvēktiesību valsts centrs	✓				✓					2
Slovēnijas Republikas Cilvēktiesību ombuds	✓	✓	✓							3
Spānijas Ombuda iestādes	✓	✓	✓	✓ (***)		✓				5
Līdztiesības ombuds (Zviedrija)	✓				✓					2
Ziemeļmaķedonijas Republikas ombuds	✓	✓	✓	✓			✓		✓	6
Serbijas Republikas pilsoņu aizstāvis	✓	✓	✓							3
Līdztiesības un cilvēktiesību komisija (Apvienotā Karaliste)	✓			✓	✓					3
Ziemeļīrijas Cilvēktiesību komisija	✓			✓						2
Skotijas Cilvēktiesību komisija	✓		✓	✓						3

(*) Sākotnēji 2020. gada janvārī apkopotie dati tiek regulāri atjaunināti, sk. VCI pilnvaru III pielikumu tiešsaistē.

(**) Daļēja iesaiste.

(***) Atbilstoši vispārējam pilnvarojumam.

Pilnīgu ziņojumu par spēcīgām un rezultatīvām valsts cilvēktiesību iestādēm skatiet, noklikšķinot uz saites <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/strong-effective-nhris>

Sk. arī: FRA (2010. g.), *National Human Rights Institutions in the EU Member States. Strengthening the fundamental rights architecture in the EU*, Luksemburga, Publikāciju birojs.

JŪSU PAMATTIESĪBU VEICINĀŠANA UN AIZSARDZĪBA VISĀ ES

Valsts cilvēktiesību iestādes (VCI) ir svarīga valsts līmeņa cilvēktiesību aizsardzības sistēmas daļa. Uzlabojot izpratni, sniedzot ieteikumus, uzraugot un saucot iestādes pie atbildības, tām ir galvenā loma mūsdienu cilvēktiesību lielo problēmu risināšanā – cīnoties gan ar tādām nepārejošām problēmām kā diskriminācija un nevienlīdzība, gan tādiem jauniem jautājumiem kā mākslīgā intelekta un Covid-19 pandēmijas ietekme uz tiesībām.

Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras konstatējumos norādīts, ka sava potenciāla īstenošanai VCI ir jābūt skaidrām pilnvarām, neatkarībai un pienācīgiem resursiem, kā arī to dalībniekiem jāatspoguļo sabiedrības daudzveidība. Šīm iestādēm arī jāatbilst Apvienoto Nāciju Organizācijas atbalstītajiem Parīzes principiem attiecībā uz VCI neatkarību un efektivitāti.

FRA – EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AĢENTŪRA
Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Vīne – Austrija
T +43 158030-0 – F +43 158030-699

fra.europa.eu

 facebook.com/fundamentalrights
 twitter.com/EURightsAgency
 linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

Eiropas Savienības
Publikāciju birojs